

Hz. PEYGAMBER ve İNSAN SEVGİSİ

I. KUTLU DOĞUM SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

21-22 Nisan 2007-ŞANLIURFA

I. KUTLU DOĞUM SEMPOZYUMU
“Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi”
 21-22 Nisan 2007-ŞANLIURFA

Editör

Prof. Dr. Musa K. YILMAZ

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Musa K. YILMAZ (Başkan)
 Hıdır BAYRAK (İl Müftüsü)
 Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
 Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
 Doç. Dr. Kasım ŞULUL (Sekreter)
 Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ
 Yrd. Doç. Dr. Abdullah YILDIZ
 Dr. Hüseyin KURT (Editör Yrd.)
 Osman HAZIR (İl Müftülüğü)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN (Başkan)
 Prof. Dr. Ali BAKKAL
 Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
 Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
 Doç. Dr. Yusuf Ziya KESKİN
 Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR
 Doç. Dr. Hasan Hüseyin TUNÇBİLEK
 Doç. Dr. Ahmet BEDİR

Sekreteryaya

Dizgi-Tasarım

Dr. Hüseyin KURT

Baskı

...

ISBN

...

HZ. PEYGAMBER'DE MÜRÜVVET

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN*

A. Mürüvvet Kelimesinin Anlamı

Türkçe'ye mürüvvet olarak geçen bu kelimenin aslı el-Murua şeklindedir. el-Murua kelimesi ise Arapça bir kelime olup sözlük anlamıyla erkek insanda var olan bazı bedeni ve manevi özelliklere delalet etmektedir.¹ Bu kelime zamanla, insanda var olan ve toplum tarafından beğenilen ahlaki meziyetlere delalet eden bir ıstılah olmuştur. Mürüvvet, her insanın yaşadığı toplumda itibar ve saygı görmesi için taşıması gereken güzel ahlaki hususiyetlerdir.²

Terim olarak mürüvvet kelimesi farklı zamanlarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. İslam öncesi dönemlerde mürüvvet kelimesi ahlaki bir terim olarak cömert, komşusunu himaye eden, verdiği sözü yerine getiren ve cesur insanlara verilen bir sıfatın anlamı olarak kullanılmıştır. Araplar, cömert, komşusunu himaye eden, dürüst ve zor durumda olan insanın yardımına koşan kişiye mürüvvet sahibi demişlerdir.³

İslamiyet ile beraber bu terim yeni ve daha geniş anlamlar kazanmıştır. İslam ahlakçıları bu kelimeyi el-Edeb kelimesi ile aynı anlamda kullanmışlardır. Bunlara göre mürüvvet, insanı güzel ahlak ve güzel adet sahibi olmaya sevk eden adab-ı nefsanıyedir.⁴ Bazı dilciler bu kelimenin anlamını nezaket ve kibarlık kelimeleri ile eş anlamda tutmuşlardır.⁵ Mutasavvıflar ise mürüvvet kelimesini Fütüvvet (delikanlılık)' in bir dalı olarak telakki etmişlerdir.⁶ Fütüvvet ise soy temizliği, gençlik, delikanlılık, cömertlik gibi anlamlara gelmektedir.⁷ Mürüvvet kelimesinin farklı tarifleri yapılmışsa da, mürüvvet sahibi olan insanda bulunması gereken ahlaki özellikler ise doğruluk, adalet, azim ve sabır, cesaret, cömertlik ve yardımseverlik olarak herkes tarafından kabul edilmiştir.

---

* Harran. Üniv. İlah. Fak. Öğretim Üyesi, ahaslan@harran.edu.tr.

¹ el-Feyruzabadi, **el-Kamusu'l-Muhit**, Beyrut 1987, 68.

² Ahmed b. Ali el-Feyyumi, **el-Misbahu'l-Munir**, Beyrut 1987, 218.

³ Bichr, Fares, "Mürüvvet", **İ.A.**, VIII, İstanbul 1993, 815-817.

⁴ Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, Ankara 1985, 298-299

⁵ Fares, 816.

⁶ Fares, 816.

⁷ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik**, Ankara 1989, 1.

Genel anlamı ile mürüvvet, insanlığa uygun şeyleri yapmak, kötülüklerden ve insanı küçük düşüren şeylerden kaçınmak güzel huylu ve olgun şahsiyetli olmak demektir. Haksızlıklar karşısında dik durmak, zor durumda olan ve yardım isteyenine yardımına koşmak mürüvvetliktir. Muktedir halde iken zayıf olan haksız veya suçluyu affetmek mürüvvetin zirvesidir. Mürüvvet kavramı hadis ilmi ve İslam hukuku açısından da önemlidir. Mürüvveti aykırı davranışlarda bulunan kişilerin naklettiği hadisler kabul edilmemiş ve mahkemede şahitliği kabul görmemiştir.¹ Hz. Muhammed bir Hadis-i Şerifinde “Kimseye zulmetmeyen, yalan söylemeyen ve sözünde duran kişi mürüvvet sahibidir” demektedir. Mürüvvet kelimesinin anlamını özet olarak en iyi şekilde şu Ayeti-i Kerime’de izah edilmiştir: “ Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder. Çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. İyice düşünüp tutasınız diye size öğüt verir.”²

B. Hz. Muhammed’in Hayatı ve Peygamberliği

Hz. Muhammed’in nasıl bir mürüvveti sahip olduğunu daha iyi bir şekilde görmek için onun doğduğu ortam ve yaşadığı hayatı hakkında biraz malumat vermek yerinde olacak kanaatindeyiz. Hz. Muhammed’in doğup büyüdüğü Mekke şehri Arabistan yarımadasının Hicaz bölgesinde M.Ö. Beşinci yüzyılın ortalarında Zemzem kuyusunun yanında kurulmuştur.³ Mekke’yi diğer şehirlerden ayıran ve onlardan üstün hale getiren özellik yeryüzünün ilk mabedi olarak Kabe’nin burada bulunmasıdır. Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail burada Kabe’yi inşa ederek şehri tevhid inancının merkezi yapmışlardır.⁴ Kabe-i Muazzama sebebiyle Mekke, İslam’dan önceki dönemlerde de şöhret kazanmış ve burada yaşayan insanlar bütün Araplardan saygı görmüşlerdir. Bu nedenle Arap kabileleri itibar kazanmak ve Kabe’nin yönetimini ele geçirmek için büyük savaşlar yapmışlardır. Mekke şehri Amalika ve Cürhüm kabillerinin hakimiyetinden sonra Huzaalıların egemenliğinde olmuştur. Huzaalılar, Mekke şehrini iyi yönetememiş ve buradaki insanlara zulüm yapmışlardır. İşte putperestlik inancı bu Huzaalılarının zamanında Mekke’ye girmiştir.⁵ Huzaalılardan sonra Hz. İbrahimi’nin soyundan ve Hz. Peygamberin atalarından Kusay b. Kilab, Mekke’nin idaresini ele alarak Kureyş kabilesini burada toplamış ve şehirde bir yönetim şekli ortaya koymuştur.⁶ Huzaalılar döneminde Mekke’de putperestlik inancı yaygın hale gelmiş olmasına rağmen Mekke özündeki gizli cevheri her zaman yaşatmıştı. Bu gizli cevher Allah’ın vahdaniyet meşalesini temsil eden Kabe idi. Kabe’nin bu tevhid meşalesi uzun zaman cılız olarak yaşamışsa da hiçbir zaman tamamen sönmemişti. Sadece onu alevlendirecek nuru bekliyordu.

¹ Kemal Atik, Ali Bardakoğlu, Celal Kırcı, Selahattin Polat, Ali Toksan, **İslami Kavramlar**, Ankara 1997, 546.

² Nahl Suresi, ayet 90.

³ Yakut, **Mu’cemu’l-Buldan**, VI, Beyrut 1986, 181-188; Hasan İbrahim Hasan, **Tarihu’l-İslam**, I, Kahire 1964, 45.

⁴ Hasan İbrahim Hasan, I, 45; Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, I, Çeviren: Salih Tuğ, İstanbul 1990, 24.

⁵ Hasan İbrahim Hasan, I, 46.

⁶ Hasan İbrahim Hasan, I, 46.

Mekke şehri coğrafi konumu itibarıyla de dünyanın en önemli yerinde bulunmaktadır. Bazı coğrafyacılar göre dünyanın orta noktası kabul Mekke, Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleşme noktasında bulunduğundan önemli bir stratejik konuma sahipti. Bu konumundan dolayı eski dünyanın en önemli kültür muhitleri ile siyasi, ticari ve kültürel ilişkileri olmuştur. Miladi beşinci asrın başında bu stratejik konumunun verdiği imkanlardan faydalanarak dünya sahnesinde önemli fonksiyonlar üstlenmeye başladı. Miladi beşinci asrın başına kadar Bizans ve Sasani İmparatorlukları arasında devam eden savaşlar, Basra körfezi ve Kızıldeniz ticaret yollarının ehemmiyetlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. İşte tam bu sıralarda Peygamber efendimizin büyük dedesi Haşim, Hindistan ve Çin’den, Arabistan sahillerine gelen malları, oluşturduğu büyük kervan kabileleriyle Arabistan bölgesinin çeşitli panayır yerlerine ve Suriye üzerinden Bizans’a taşımaya başlamıştı. Haşim Habeşistan, Yemen, İran ve Suriye krallarından Mekkeliler tüccarların ticari eşyaları ile birlikte söz konusu ülkelerin topraklarında serbestçe dolaşmalar için imtiyaz izni aldı. Bunun yanında Kızıldeniz, Bahreyn ve Irak bölgesindeki Arap kabileleriyle de adına İlaf denen antlaşmalar yaptı.¹ Bunun neticesinde Mekkeliler Kureyş kabilesi o zaman dünyanın hakim güçleri ile tanışma ve ticari ilişkiler kurma fırsatı buldu. Yine bu ticari faaliyetler neticesinde zenginleşen Kureyş kabilesinin Arap yarımadasındaki saygınlığı ve sosyal konumu daha da arttı. Bu dışı açılım Mekke’nin kültürel ve sosyal hayatında da önemli gelişmelere vesile oldu. Arabistan ve Mekke’de putperestliğin yanında Hanif ve Hıristiyanlık dinini benimseyen insanlar da varlık göstermeye başladı.²

Mekke’nin sosyal ve dini hayatındaki en büyük değişim Fil Vakası ile başlamıştır. Habeş İmparatorluğunun Yemen valisi Ebrehe’nin Mekke’yi yıkmaya girişimi Arabistan tarihi açısından yeni bir sayfa açtı. Kabe’yi yıkmaya kalkışan Ebrehe ordusunun Kuran-ı Kerim’deki ifade şekliyle “Yenilip çiğnenmiş ekine çevrilmesi” Arabistan ve Mekke’nin tarihi seyrini değiştirdi. Bu olay Mekke ve Kabe’nin Araplar nezdinde daha önemli bir konuma gelmesine neden oldu. Araplar Kuryeş ve Mekke ahalisini yücelti onlara saygı göstermeye başladı. Kureyşliler’e Allah’ın evinin ehli gözüyle bakılmaya başlandı. Mekke’deki Kabe’ye ve Haram aylarına saygı arttı Kabe’nin eski fonksiyonu canlanmaya başladı. Unutulmuş olan İbrahim dini Özellikle Fil olayından sonra canlanarak Mekke’nin kudsietini geri getirdi. Fil hadisesinden sonra puta tapma gerilemeye başlamış yaklaşık yedi yıl kimsenin putlara tapmadığı sadece Allah’a ibadet edildiği söylemektedir.³ Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail’in Mekke’de attıkları tohumlar çürümemişti sadece uzun süre toprağın altında saklı olarak durdu ve onu filizlendirecek yağmuru bekliyordu. Bu yağmur ise alemlere rahmet olan Hz. Muhammed ve mürüvvet sahibi sahabeleri idi. Hz. Muhammed ile kendi özünü bulan Mekke uhdesinde bulundurduğu Allah’ın mesajını böylece bütün insanlığa iletmiş oldu.

Arabistan ve Mekke bu siyasi ve sosyal halde iken Hz. Muhammed Fil yılının Rebiu’l-Evvel ayının 12 günü Miladi 570 yılında dünyaya geldi. Hz. Muhammed

¹ İbn Saad, *et-Tabakatu’l-Kübra*, I, Beyrut, 75.

² el-Elusi, *Nihayetü’l-Ereb Fi ahvali’l-Arab*, II, Beyrut 1314, 240-241; Hasan İbrahim Hasan, I, 69-74.

³ el-Elusi, I, 251-262.

dünyaya gelmeden birkaç hafta önce babasını, altı yaşında iken annesini kaybetti. Küçük yaşta yetim kalan Hz. Muhammed ilk önce dedesi Abdülmuttalib'in ondan sonra ise amcası Ebu Talib'in yanında ve himayesinde büyüdü.¹ Dedesi Abdülmuttalib yetim torununa büyük ilgi göstermiş ve gittiği her yere beraberinde onu götürmüştür. Bundan dolayı Hz. Muhammed küçük yaştan itibaren hayatın içinde olmaya başlamıştır. Amcası Ebu Talib'in yanında iken ücret karşılığı koyun çobanlığı yaparak fakir olan amcasının bütçesine katkı yapıyordu.² Hz. Muhammed dokuz yaşından itibaren amcalarıyla beraber ticari seyahatlere çıkmaya başladı. Küçük yaştan itibaren amcası Ebu Talib ve Zubeyr ile başladığı ticaret hayatını ilerletip yirmi yaşlarına geldiğinde ise tek başına ticari seyahatlere gider hale gelmişti.³ Genç yaşta olmasına rağmen hayatının diğer alanlarında ve özellikle ticari hayatında herkesin güven ve takdirini kazanmıştı. Hz. Muhammed, genç yaştan itibaren Kureys'in çok sevip saydığı doğruluk ve dürüstlüğüne inandığı bir insandı.⁴ Bundan dolayı Mekke halkı ona el-Emin (Güvenilir kişi) demeye başlamıştı.⁵ Hz. Muhammed gerek çocukluğunda gerekse gençliğinde olsun davranış ve hareketleriyle topluma kendisini kanıtlamış olmalı ki daha yirmi beş yaşlarında iken Mekke kabile reislerinin ve ileri gelen olgun kişilerin katıldığı Hilfu'l-Fudul (Erdemli Kişiler Cemiyeti) toplantılarına katılır hale gelmişti.⁶ Mekke'de Ficar⁷ savaşlarının ortaya çıkardığı anarşi ve düzensizliği önlemek amacıyla Mekke'nin erdemli kişileri burada meydana gelecek adaletsizlikleri ve haksızlıkları önlemek için bu cemiyeti meydana getirmişlerdir. Mekke Arabistan yarımadasının hem dini hem de ticari merkezi olması nedeniyle dışardan gelen hacı ve tüccarların burada güven içinde olmaları gerekirdi. Üstelik Mekke halkının hem sosyal hem de ekonomik statüleri burada oluşan hac mevsimindeki ticarete bağlıydı. Hz. Muhammed Peygamberliği döneminde dahi bu toplantıya katılmakla iftihar etmiştir. Hz. Peygamber bu antlaşma ile ilgili olarak şöyle demiştir: “ Ben Abdullah b. Cud'an'ın evindeki toplantıya, amcalarımla birlikte katılmışım. O antlaşma bana göre kırmızı develere sahip olmamdan daha iyidir. Eğer İslamiyet zamanında da onun gibi bir şeye davet edilsen kabul ederdim”⁸

Mekke'nin zengin iş adamları ticaret anlayışına ve doğruluğuna güvendikleri kişilere para vererek ticaret işlerini yürütüyorlardı. İki kocadan dul olan Hz. Hatice de Mekke'nin önde gelen tacirlerindendi. Ticaret işlerini yürütecek güvenilir birisine ihtiyacı vardı. Genç ve ahlaklı ticaret adamı Hz. Muhammed'i bir kaç defa ticaret

¹ et-Taberi, **Tarihu't- Taberi** II, Tah: Muhammed Ebu'l-Fazl, Kahire 1982, 175; Hasan İbrahim Hasan, I,75.

² Süheyli, **er-Ravdu'l-Unuf** ,I, Kahire 1332, 122.

³ Hamidullah, I, 48-50; Martin Lings, **H. Muhammed'in Hayatı**, Türkçesi: Nazife Şişman, İstanbul 1983, 46.

⁴ Hamidullah, I, 48-50; Lings, 48-50.

⁵ İbnu'l-Esir, **el-Kamil Fi't-Tarih**, II, Beyrut 1979, 45; Hamidullah, I, 30.

⁶ İbn Abd Rabbih, **el-İkdu'l-Ferid**, V, Kahire 1952, 268; İbnu'l-Esir, II,41.

⁷ Ficar Savaşları için Bkz. İbn Sa'd, **Tabakat**, I, Beyrut, Tarihsiz, 28; Hüseyin Algül, “Ficar” **DİA**, XIII, İstanbul 1996, 52.

⁸ İbn İshak, **Siretu İbn İshak**, Tahkik: M. Hamidullah, Konya 1981, 86; el-Ezraki, **Ahbaru Mekke**, Göttingen, 1858,128-129;İbnu'l-Esir, II, 41.

işlerini yürütmek üzere çeşitli ticaret merkezlerine ve panayirlara gönderdi.¹ Hz. Hatice, ticaret işlerini yürütürken yakından tanıdığı ve her yönüyle beğendiği Hz. Muhammed (sas) ile evlenmek istiyordu. Bu isteğini Nufeys’e adındaki arkadaşı aracılığı ile Hz. Muhammed’e ulaştırdı. Akrabaların araya girmeleriyle evlilik gerçekleşti.²

Hz. Muhammed 40 yaşına geldiği sırada sessiz ve iddiasız bir hayat yaşıyordu. Devamlı düşünmeyi insanlardan uzak durmayı ve nefis murakabesi yapmayı tercih ediyordu. Özellikle Ramazan ayında ibadet etmek üzere Hira mağarasına gidiyordu. Bu sıralarda güçlü manevi işaretler almaya başlamıştı. Bir gün mağaraya yaklaştığında şöyle sesler duymaya başladı: “Ey Allah’ın Resulü, sana selam olsun” Miladi 610 yılında Ramazan ayının 27. Gecesinde Cebrail geldi ve O’na Allah’ın peygamberi olduğunun müjdesini verdi.³ Allah’ın Resulü buyuruyor ki: “Uyuyordum, elinde atlas bir kap içinde bir kitap olduğu halde Cebrail bana geldi ve “Oku” dedi. Ben “Ben okuma bilmem” dedim. O zaman Cebrail elindeki kitapla göğsüme çöktü ve beni sıktı. Sonra beni bırakıp “Oku” dedi. Ben Ona gene “Okuma bilmem” dedim. Sonunda o bana şunları okuttu: “Oku yaratan Rabbin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, senin Rabbin en büyük kerem sahibidir: O, kalemle insana (yazmayı) öğretendir. O İnsana bilmediğini öğretti.”⁴ Ben bunları okudum Cebrail de beni bırakıp gitti. Hira mağarasından çıktım ve dağın ortasına geldiğimde gökten bir ses bana “Ey Muhammed sen Allah’ın Resulüsün ben de Cibrilim” diyordu. Hz. Muhammed ilk vahyin kendisinde meydana getirdiği manevi korku ve endişe ile evine döndü, yatağına girdi ve eşi Hz. Hatice’ye üzerini örtmesini söyledi. Uyanınca başına geçenleri hanımına anlattı. Hz. Hatice onu teselli ve teskin ettikten sonra şunları söyledi: “Korkma ey Muhammed, Allah sana zarar vermez. Çünkü sen dürüst bir insansın . Sözün doğrusunu söylersin. Emanete hiyanet etmezsin. Yakınlarınla ilgilenirsin. Güzel ahlaklısın. Sen daima eli açık ve cömertsin, iyilik yaparsın; fakir ve muhtaçların yardımına koşarsın” Ertesi gün Hz. Hatice, yaşlı ve kör olan kuzeni Varaka b. Nevfel’e gitti ve olanları anlattı. Varaka, Tevrat ve İncil hakkında bilgi sahibi birisi idi. Varaka , olayı dinledikten sonra “ Hay Mubarek. Varaka’nın nefisine hakim olana yemin ederim ki Muhammed’e, Musa’ya gelen Namus gelmiştir. Muhammed halkının peygamberidir. Git onu teskin et” dedi. Hz. Hatice eve döndü ve aynı sözleri Hz. Muhammed’e tekrarladi. Bir gün Hz. Muhammed Kabe’yi tavaf ediyordu. Mescid’te oturanlar arasındaki Varak’ya selam verdi.Varaka O’na da Hz. Hatice’ye söylediklerinin aynısı tekrarladıktan sonra şunları ekledi: “ Sana yalancı diyecekler, kötü davranacaklar, sana savaş açacaklar ve seni kovacaklar; ben o günleri görsem Allah için sana yardım edeceğim” dedi.⁵

Hz. Muhammed M.S. 610 yılında Ramazan ayının 27. Gecesinde ilk vahyin inmesiyle birlikte Yüce Allah tarafından Peygamber seçildi ve ilahi dinlerin en

¹ et-Taberi, II, 280; Hasan İbrahim Hasan, I, 76.

² et-Taberi, II, 280-282;İbnu’l-Esir, II, 39-40;Hamidullah, I, 60-64.

³ İbnu’l-Esir, II, 48.

⁴ Alak Suresi, ayet 1-5.

⁵ İbn İshak, 153;

mükemmeli ve sonuncusu İslam’ı tebliğ etmekle görevlendirildi. Bu tarihten sonra Hz. Muhammed için hayatının yeni bir safhası başladı. Yakınlarıyla olan ilişkisini yeni bir düzene koydu; vaktini özellikle Kabe çevresinde tefekkürle geçirmeye başladı. İlk vahiyden sonra tarihçilerin fetret dönemi dedikleri üç yıl boyunca başka vahiy almadı. Bu süre zarfında çok zor ve bunalımlı günler yaşadı. Ancak Cebrail ona tekrar görünerek tesellide bulundu ve “ Ey Muhammed, korkma! Sen Allah’ın elçisisin, ben de Cibrilim” diyerek kendisinin gerçekten Allah’ın Peygamberi olduğunu teyid etti. Bir gün inzivasından evine gittiği sırada yine gaptten bir ses duydu. Hızla evine döndü ve doğruca yatağına girdi. Cebrail evine kadar geldi ve Allah’ın şu buyruğunu duyurdu: “ Ey bürünüp sarınan (Resulüm) ! Kalk, ve (İnsanları) uyar Rabbini yücelt Giydiklerini temiz tut. Azaba götüreceş şeylerden sakın. Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma, Rabbi’nin rızası için sabret”¹

Bu ayetlerle Hz. Muhammed’e zor ve büyük bir görev verilmişti. Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır: “Eğer biz bu kuranı bir dağa indirseydik muhakkak ki dağı Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün Bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.”² Hz. Muhammed hayatının 23 yılını bu görevi hakkıyla ifa etmek için harcamıştır. Bu tarihten sonra aile fertlerinden başlayarak yakınlarını gizlice İslam’a davet etmeye başladı. Hanımı Hz. Hatice ilk Müslüman olma şerefine nail oldu. Daha sonra Hz. Ali manevi çocuğu ve yakın dostu Zeyd b. Harise ve Hz. Ebu Bekr Müslüman oldular. Üç yıl boyunca İslam’ı gizli bir şekilde tebliğ etmeye devam etti ve bu zaman zarfında otuz kişi Müslüman olmuştü.³

Kuran-ı Kerim’deki “ Ey peygamber İnsanlara emrolunduğunu açıkça tebliğ et ve müşriklerden yüz çevir”⁴ ayeti nazil olunca insanları açıktan İslam’a davet etmeye başladı⁵. Bunun üzerine İslam Peygamberi Mekke’de karşılaştığı herkesi yerli olsun yabancı olsun İslam’a çağırılmaya başladı. Hz. Muhammed (sas) insanları batıl inançları bırakıp beşer fitratına uygun inanış şekli olan İslam inancını kabul etmeye çağırdı. Onları Allah’ın varlığına ve birliğine Hz. Muhammed’in (sas)’ın kulu ve elçisi olduğuna iman etmeye çağırdı. İlk başta Kureyşliler Hz. Muhammed’in bu çağrısını pek önemsemediler. Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği dinin kendilerinin tanrılarına ve kökleşmiş adetlerine karşı çıktığını anladıklarında O’na karşı koymaya başladılar. Onların bu çağrıya karşı çıkmalarının çeşitli sebepleri vardı; Bunlar dini, iktisadi ve siyasi nedenlerdi. Fakat amcası Ebu Talib O’nu koruyordu. Mekke’de Müslümanların artması Kureyşlileri endişelendiriyordu. Bunun neticesinde Müslümanlar üzerinde baskı ve şiddet de artmaya başladı.⁶ Ebu Talib’in yeğenini savunmada ısrar etmesi üzerine Kureyşli liderler, Beni Haşim ailesine ekonomik ve sosyal ambargo uyguladılar. Üç yıl devam eden bu boykot Haşimileri çok zayıf ve bitkin duruma düşürdü. Bütün bunlara rağmen İslam Mekkeliler arasında yayılmaya devam etti. Müslümanlar üzerindeki baskı ve şiddet dayanılmaz hal alınca, Hz. Muhammed, bazı

¹ Müddesir Suresi, ayet 1-7.

² el-Haşr Suresi , ayet 21.

³ İbnu’l-Esir, II, 57-59.

⁴ Hicr Suresi, ayet 94.

⁵ et-Taberi, II, 60-66.

⁶ et-Taberi, II, 66-75.

Müslümanların Habeşistan’a hicret etmelerine izin verdi. ¹

Mekkelî müşriklerin Müslümanlara ve Haşimoğullarına uyguladıkları boykotun kalkmasından sekiz ay sonra Ebu Talib öldü. Ardından Hz. Hatice vefat etti. Ebu Talib ve Hz. Hatice’nin ölümü Hz. Muhammed’i çok üzmüştü. Ebu Talib’in ölümünden sonra Kureyş’in Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara olan zulmü ve düşmanlığı daha da arttı.² Haşimi ailesinin başına Hz. Peygamberin en büyük düşmanı Ebu Leheb geçti ve Müslümanlar üzerindeki baskılarını daha da arttırmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Muhammed daha uygun ortam bulmak ümidiyle Miladi 620 yılında Taif şehrine gitmeye karar verdi. Mekkelilerle siyasi ve ekonomik ortaklıklarını bulunan Taifliler Peygamberi taşıyarak karşıladılar. Taif’ten döndükten sonra Hz. Muhammed Mekke şehrine Mutim b. Addi’nin himayesiyle ancak girebildi.³

İslam’ı Mekkeliler arasında yaymanın güç olduğunu anlayan Hz. Muhammed tebliğ metodunda değişiklik yaptı. O artık daha çok yabacılarla görüşüyor, çağrısını özellikle Mekke’ye gelen yabancılar üzerinde yoğunlaştırıyordu. Bir keresinde Mekke’ye gelmiş olan Medinelilerle Akabe’de görüşmüştü. Bu görüşmeden sonra bazı Medinelî kişiler Müslüman oldu. Daha sonra Musab b. Umeyr’i Medine’ye göndererek orada İslam’ı anlatmasını istedi. Hz. Muhammed Medinelilerle yaptığı İkinci akabe görüşmesinde Medinelî Müslümanlardan beyat da aldı. Medinelî Müslümanlar İslam’a ve Allah Resulü’ne son nefeslerine kadar bağlı kalacaklarına dair söz verdiler. Hz. Muhammed’i ve mazlum ashabını Medine’ye davet ettiler.⁴ Bu olaydan sonra Müslümanlar Medine’ye hicret etmeye başladı. Müslümanların Medine’ye göç etmeleri Kureyşlileri daha da korkuttu. Bu arada Hz. Muhammed’i himaye eden Mutim b. Addi de öldü. Bunun üzerine meseleyi kökünden halletmek isteyen Mekke’nin ileri gelenleri Hz. Muhammed’i öldürmeye karar verdiler. Mekkelilerin bu planından haberdar olan Hz. Muhammed en yakın dostu Ebu Bekr ile beraber Medine’ye hicret etti.⁵

Hz. Muhammed, Medine’ye ayak basar basmaz Müslümanların toplumlaşması ve devlet kurması çalışmalarına başladı. Öncelikle Mekkelî Müslümanlarla Medinelî Müslümanları kaynaştırmaya, aralarında uyum sağlamaya yönelik bir dizi tedbirler aldı. Bunun yanında Medine’de bulunan Müslüman olmayan Araplar ve Yahudilerle de bir vatandaşlık ve beraber yaşama antlaşması imzaladı.⁶ İslam toplum ve devletinin teşekkülünden sonra Hicretin birinci yılının sonlarında İslam düşmanlarına karşı izin veren cihad ayetleri nazil oldu. Yüce Allah Hac süresinde şöyle buyurur: “ Kendilerine zulmedilmesi dolayısıyla, onlara karşı savaş açılana yani müminlere savaşma izni verildi. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç getirendir. Onlar yalnızca Rabbimiz Allah’tır demelerinden dolayı haksız yere yurtlarından sürgün edilip çıkarıldılar.”⁷ Bunun üzerine Müslümanlar Mekkelî Kureyşlilere karşı baskınlar düzenlemeye başladılar.

¹ İbnu’l-Esir, II, 76.

² İbn Hişam, **es-Siretu’n-Nebeviyye**, Tah: Mustafa es-Sakka 1995, 415-416; Hasan İbrahim Hasan, I, 90-91.

³ İbnu’l-Esir, II, 94; Hasan İbrahim Hasan, I, 91.

⁴ İbnu’l-Esir, II, 98-101; Ahmet, Cevdet, **Kıyasu’l-Enbiya**, Hazırlayan Mahir İz, I, Ankara 1973, 106.

⁵ İbnu’l-Esir, II, 101-108. Martin Lings, 165-166.

⁶ Hasan İbrahim Hasan, I, 100-104; Hamidullah, I, 175-188.

⁷ Hac Suresi, ayet 39-40.

Müslümanların Mekke’li kafirlerle ilk büyük savaşı olan Bedir savaşı Müslümanların zaferiyle sonuçlandı.¹ Bu savaşla Müslümanlar Arabistan’da en büyük güç olduklarını ispatladılar. Bedir savaşından sonra Müslümanlar Mekkelilerle Uhud² ve Hendek³ savaşlarını yaptılar.

İslam Peygamberi Hicretin altıncı yılında, bin beş yüze yakın bir cemaatle Umre yapmak üzere Mekke’ye doğru yola çıktı. Ancak Kureyşliler Müslümanları Mekke’ye sokmak istemedi. Sonunda Hudeybiye denilen yerde Müslümanlar ile Mekkeliler arasında bir anlaşma sağlandı. Hudeybiye’de yapılan anlaşmaya göre Mekkeliler ile Müslümanlar arasında on yıllık barış süreci olacak ve gelecek yıl Müslümanlar Mekke’ye girip Kabe’yi ziyaret edebileceklerdi. Antlaşma iki tarafın imzalanmasından sonra yürürlüğe girdi.⁴ Mildi 628. Müslümanlar artık barış dönemine girmişlerdi ve İslam’ı barış yoluyla insanlar arasında yayma imkanına kavuşmuşlardı. Hudeybiye barış antlaşmasından sonra Hz. Muhammed komşu kabileleri, milletleri ve devletleri İslam’a çağırarak amacıyla etrafa elçiler gönderdi. Komşu devlet başkanlarına ve kabile reislerine dine davet mektupları yazdırdı.⁵ Bu barış döneminde Müslümanların sayısı çoğaldı. Arabistan’daki bir çok kabile gelip Hz. Muhammed’e biat etti. Fakat Mekkeliler Hudeybiye antlaşmasına uymadılar. Mekkeliler Hz. Muhammed ile ittifak yapmış olan bir kabileye saldırınca bu kabile Hz. Muhammed’e sığındı. Bunun üzerine Hz. Muhammed on bin kişilik bir ordu ile Mekke’nin üzerine hareket edip orayı fethetti. Kabe putlardan temizlendi.⁶ Mekke’nin fethinden sonra İslamiyet bütün Arabistan da hızlı bir şekilde yayılmaya başladı. O güne kadar Müslüman olmayan kabileler elçiler göndererek Müslümanlığı kabul ettiklerini bildirmeye başladılar.⁷

Miladi 632 Hicretin 10. yılında Zilhicce ayında İslam Peygamberi Hac farizasını eda etmek için Mekke’ye geldi. Orada bulunan Müslümanlara veda hutbesini okudu. Burada son vahyi “ Bugün Size dininizi ikmal ettim. Nimetimi üzerinize tamamladım ve İslam’ı size din olarak seçtim”⁸ aldı. Artık İslam dini tamamlanmıştı. Bütün Arabistan yarımadası İslam dinine girmiş, merkezi Medine olan İslam devleti Arabistan’ın tümüne hakim olmuştu. Hz. Muhammed Veda haccından sonra Medine’ye döndü ve H. 11/M. 632 yılında vefat etti.⁹

C. Hz. Muhammed’in Mürüvveti

Hz. Muhammed bir insandır. Kuran-ı Kerim’de “ De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir beşerim. Bana İlah’ımızın, sadece bir İlah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim ki Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak

¹ İbnu’l-Esir, II, 116-136; Hamidullah, I, 224-233.

² İbnu’l-Esir, II, 148-163.

³ İbnu’l-Esir, II, 178.

⁴ Hasan İbrahim Hasan, I, 128-130; Hamidullah, I, 249- 260.

⁵ et-Taberi, II, 645-657; İbnu’l-Esir, II, 210-215; Hamidullah, I, 343-539.

⁶ Hamidullah, I, 260-270.

⁷ Hasan İbrahim Hasan, I,137.

⁸ Maide Suresi, ayet 4.

⁹ Hasan İbrahim Hasan, I, 149-150.

koşmasını¹ buyrulmaktadır. Fakat Hz. Muhammed Ben’l-Beşirin içinden seçilmiş en seçkin insandı. Bundan dolayı O’nun bir adı da el-Mustafa (En seçkin İnsan)’dır. Dolayısıyla iyi bir insanda var olması gereken güzel hasletlerin en mükemmeli O’nda ziyadesiyle vardı. Çünkü O bu dünyaya güzel ahlakları tamamlamak için gönderilmişti. Zaten kendisi bir Hadis-i Şerif’inde “ Ben Güzel ahlakları tamamlamak için gönderildim” buyurmaktadır. Hayatının bütün safhalarındaki davranışlarıyla bu Hadis-i şerifini tasdik ettiğini gösteriyordu.

Mürüvvetli bir insanda başta bulunması gereken en önemli özellik, dürüst ve güvenilir kişi olmasıdır. Hz. Muhammed, hayatı boyunca dürüst, güvenilir ve sözünün eri bir insan olmuştur. Hayatının bütün safhalarında bu hasletini göstermiştir. Çok genç yaşta bile herkesin güven ve takdirini kazanmıştır. Bu özelliğinden dolayı Mekkeliler O’na el-Emin diyorlardı. Peygamber olmadan önce Hz. Muhammed ile ticari ilişkiler kurmuş olan Mekkeliler Kays İbnu’s-Saib, ondan daha mükemmel bir ortağa asla rastlamadığını söylemektedir. İbnu’s-Saib bu konuda şöyle demektedir: “ Seyahate giderken kendisine bir mal tevdi ettiğimde her dönüp geldiğinde, beni tamamen memnun edecek bir biçimde hesap görmeden evine gitmezdi. Aksine benim çıktığım bir ticari seyahatte O bana bir şey tevdi ettiğinde, ben dönerken durumla ilişkisi olanlar kendi işleri ile ilgili soru sorarlarken, Muhammed (sas) bana sadece sağımı, halimi ve iyi olup olmadığımı sorardı.² Yine daha sonra sahabe olma şerefine eren Abdullah b. Ebi’l-Hamsa diyor ki: “ Peygamber olmadan önce Hz. Muhammed ile bir yerde buluşmak üzere anlaşmıştık. Fakat ben bu buluşma anını unuttum. Üç gün sonra olayı hatırladığımda koşarak kararlaştırdığımız yere geldim. O yere vardığımda baktım ki Allah Resülü orada bekliyor. Bana ne kızdı ne de darıldı. Sadece “ Ey genç bana meşakkat verdin. Üç gündür seni burada bekliyorum” dedi.³

Mekke’de dul ve zengin bir tüccar olan Hz. Hatice, Hz. Muhammed ile evlenmeden önce onun dürüstlüğü ile ilgili çok şey duymuştu. Bir gün Suriye’ye gidecek ticaret kervanını yönetmesi için O’na haber gönderdi. Hz. Hatice’nin bu teklifini kabul eden Hz. Muhammed, bu seferden büyük bir karla geri döndü.⁴ Hz. Muhammed’in dürüstlüğünü ve şahsiyetini beğenen Hz. Hatice onunla evlendi. Hz. Muhammed’in amcası Ebu Talib Hz. Hatice’yi amcası oğlu Varaka b. Nevfel’den istemeye giderken Varaka’nın evinde yeğeni için söylediği hitabeti ise şöyledir: Bizi İbrahim’in zürriyetinden, İsmail’in ekininden, haram beldeyi bize vatan eden, Hac edilen Kabe’yi bize veren Allah’a hamd olsun. Bizleri insanların efendisi kılan Allah’a hamd olsun. Yeğenim Muhammed’e gelince dengi olmayan Kureyşli bir delikanlıdır. Mal yönünden fakirse de mal gelip geçicidir. Hatice’de gönlü var Hatice’nin de onda gönlü vardır. Talep ettiğiniz evlilik masraflarına gelince onları ben karşılarım.”⁵

Hz. Muhammed otuz beş yaşında iken Kureyşliler Kabe’yi tamir etmeye karar verdiler. O zamanlar Kabe’nin yüksekliği bir insan boyu kadardı ve üstünde çatısı

¹ el-Kehf Suresi, ayet 110.

² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 425; Hamidullah, I, 56.

³ Ebu Davud, **Sünen**, Edeb, 82; Hamidullah, I, 58.

⁴ Hasan İbrahim Hasan, I, 76; Hamidullah, I, 58.

⁵ İbn Saad, I, 84-85; Hasan İbrahim Hasan, I, 76.

yoktu. Bu nedenle kapı kilitlense bile hırsızlar içeri girebiliyordu. Bu arada Yunanlı bir tüccarın gemisi Cidde’de karaya vurmuş ve tamir edilmeyecek derecede dağılmış olarak bekliyordu. Mekkeliler bu geminin kerestelerini alıp Kabe’ye çatı yapmak istediler. O sırada Mekke’de yetenekli bir Kıpti marangoz da bulunuyordu. Kureyşliler Kabe’nin duvarlarını yükseltmek için her taraftan taş topladılar. Bu işte bütün kabileler çalışmıştı. Nihayet bina Hacerü’l-Esved’in konulacağı yüksekliğe gelmişti. Tam bu sırada Kureyşli kabileler arasında şiddetli bir tartışma çıktı. Çünkü hiçbir kabile Hacerü’l-Esved’i duvara yerleştirme şerefini diğer kabileye bırakmak istemiyordu. Bu tartışma bir kaç gün sürdü ve anlaşmazlık o denli büyüdü ki taraflar savaşılmaya hazırlandı. O sırada yaşlı bir adam şöyle bir öneri getirdi. “Ey Kureyşliler tartıştığınız konuda sizi uzlaştıracak bir hakem seçin. Mescid’e girecek olan ilk adam bu konuda hakem olsun” Mekkeliler yaşlı adamın tavsiyesine uyma kararı aldılar. Mescide ilk giren kişi Hz. Muhammed oldu. O’nun kapıdan görünmesiyle insanların yüzünde mutluluk sevinç ve güven ifadeleri belirdi. Daha da yaklaştığında memnuniyetle O’nu selamladılar ve bu “el-Emin’dir” dediler. Herkes onun hakemliğine razı oldu. Çünkü herkes doğru karar vereceğine inanıyordu. Meseleyi ona anlattıklarında Hz. Muhammed hakemliği kabul etti. Abasını yere yaydı, Hacerü’l-Esved’i üzerine koydu ve “Her aileden birer kişi abanın ucundan tutsun” dedi. Hep beraber taşı kaldırıp konulacağı yere getirdiler. Hz. Muhammed taşı bizzat kendi eliyle alıp yerine yerleştirdi. Böylece Hz. Muhammed’in güven verici kişiliği bir kere daha sulh vesilesi oluyordu. ¹

Hz. Muhammed, İslam dinini yakın akrabalarına tebliğ etmeye başladığında başta amcası Ebu Leheb olmak üzere Mekkeliler tarafından büyük bir muhalefete karşılaştı. Bir gün Kabe’nin tam karşısındaki Safa tepesiğine çıktı ve mühim bir bildirişi olduğunu şehir halkından gelip dinlemelerini istedi. Orada toplananlara şu soruyu sormakla söze başladı: “Şayet ben size, şu tepenin arkasında, şehri istila etmek isteyen bir düşman ordusu gelip karargah kurmuş desem bana inanır mısınız ?” Orada bulunanlar şu cevabı verdi: “Sen asla yalan söylemedin senin söyleyeceğin her şeye inanırız” Bunun üzerine Hz. Muhammed “Allah beni, sizi ikaz edip belli şeylerden çekindirmek ve şayet beni dinlemeyecek olursanız öfkesinin sizi tehdit ettiğini söylemek üzere göndermiş bulunuyor” dedi.²

Allah’ın Resülü ikinci İslam’a davet mektubunu Bizans İmparatoru Hreaklius’a göndermişti. O sırada Suriye’de bulunan Hreaklius Mekkeli tüccar Ebu Süfyan ile karşılaştı ve Hz. Muhammed’in gönderdiği mektup ile ilgili ona bir çok soru sordu. Sorulardan biri de “Hz. Muhammed’in hiç yalan söylediği oldu mu?” Ebu Süfyan “hayır, onu hiç yalan söylerken görmedik” dedi. Diğer soru ise “Hiç vefasızlık ettiği oldu mu ?” Ebu Süfyan yine “Bugüne kadar olmadı; ancak bundan sonrasını bilmem” dedi.³

Hz. Muhammed çok adil bir insandı. Kelime anlamı ile davranış ve kararında doğru olmak, hakka göre hüküm vermek anlamında olan adalet bütün insanlar tarafında kabul gören en yüce insani haslettir. Adalet ve eşitliği uygulamanın en zor

¹ el-Ezraki, 28-29; et-Taberi, II, 283.

² Hasan İbrahim Hasan, I, 81.

³ Buhari, Bedü’l-Vahy, 6.

tarafı, adaleti uygulayacak kişinin kendi hakkında karar vermesidir. Hz. Muhammed’in hayatına baktığımızda kendi aleyhine dahi olsa hep adaletten yana karar verdiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber bir gün ganimet malı bölüştürüyordu. İnsanlar etrafında üşüşmüşlerdi. Adamın biri gelip önünü kapatacak şekilde önünde dikildi. Hz. Muhammed’in elinde ince bir çubuk vardı. Tesadüfen çubuk adamın yüzüne değdi ve çizdi. Hz. Muhammed “Gel benden bedelini al” dedi. Bunun üzerine o adam “Ey Allah’ın Resülü ben hakkımı bağışladım” dedi¹

Bir gün Hz. Peygamber’den alacağı olan bir bedevi geldi ve son derece haşin bir ifadeyle konuşmaya başladı. Sahabe-i Kiram bu küstah tavrından dolayı onu azarlayarak “Kiminle konuştuğunun farkında mısın ?” dediler. Bedevi de : “Ben hakkımı istiyorum” dedi. Hz. Peygamber, sahabesine “Sizin onun yanında olmanız gerekir. Çünkü o haklıdır. Alacaklının konuşmaya hakkı vardır” buyurdu ve adama alacağından daha fazlasını verdi.²

Medine’de Yahudilerin büyük hahamlarından Zeyd b. Sa’ne’nin Hz. Peygamber efendimizde borcu vardı. Borcunu istemek için Hz. Peygamberin yanına geldi ve kaba bir şekilde “ Siz Abdülmuttalib oğulları borcunuzu ödemedede tembelsiniz” dedi. Bu sözleri duyan Hazreti Ömer adamı dürterek ona ağır sözler söyledi. Hz. Peygamber gülümseyerek Hz. Ömer’e “ Şu anda Ben ve bu adamın ihtiyacı senin bu davranışından farklıdır. Senin bana hakkı vermemi ona da haklı bir şekilde hakkını istemesi gerektiğini söylemen lazımdı.” dedikten sonra Hz. Ömer’den adamın hakkını ve onu korkuttuğu için daha fazla vermesini emretti.³

Eraş kabilesinden bir adam Ebu Cehl’e veresiye bir deve satmıştı. Zamanı geldiğinde adam devesinin parasını istemeye başlayınca Ebu Cehl parasını ödemekten geri duruyordu. Çaresiz kalan Eraşlı adam Kabe’nin civarında oturmakta olan bir grup insanın yanına gitti ve “Ey Kureyş topluluğu Ebu Cehl’den hakkımı alacak kimse yok mu? Ben garip birisiyim “dedi Orada bulunanlardan birisi biraz da alaylı bir şekilde Hz. Peygamberi göstererek “ Bu adam senin hakkını alır” dedi. Adam Hz. Muhammed’in yanına gelerek durumunu anlattı. Bunun üzerine Hz. Muhammed Ebu Cehl’in yanına gitti ve adamın parasını ödemesine vesile oldu.⁴

Hz. Muhammed, azimli, sabırlı ve kararlı bir insandı. İslam’ı çevresindeki insanlara tebliğ etmeye başladıktan sonra büyük bir tepkiyle karşılaştı. Başta onunla alay ettiler O’na mecnundur, sihirbazdır dediler. Fakat O bütün bunlara sabırla ve inançla karşı koydu. Puta tapmanın kötü bir şey olduğunu ve ona tapmaktan sakınmalarını söylemesi üzerine O’na düşman kesildiler. Nübüvvetinin dördüncü yılında İslam’a inanmayan Mekkeliler birleştiler ve Müslümanları ezmeye başladılar. Mekke’nin ileri gelenleri Ebu Talib’in yanına giderek yeğeninin faaliyetlerini durdurmasını talep ettiler. Kureyş, Hz Peygambere davasından vazgeçmesi için önce

¹ İbn Hanbel, **Müsned**, 4,

² Ebu Davud, **Sünen**, Edeb, 1.

³ Ebu Nuaym, **Deleilu’n-Nubuvve**, I, 108-112; Suyuti, **el-Hasais el-Kubra**, I, 26;

İbn Hacer, **el-İsabe**, I, 566.

⁴ Hamidullah, I, 54; Hakkı Dursun, Redaktör, **İslam Tarih**, I, İstanbul 1992, 220.

cömertçe mal teklifinde bulundu. Fakat Hz. Muhammed onlara bakmadı bile. Sonra başlarına melik, kral olmasını teklif ettiler. Peygamber efendimiz onlara şu cevabı vermişti: “Vallahi güneşi sağ elime, ayı da sol elime koysalar, Allah dini üstün kılıncaya veya onun uğrunda ölünceye kadar bu davadan vazgeçmem”.¹

Hamisi ve dayanağı amcası Ebu Talib vefat edince Kureyş’in Hz. Muhammed ve Müslümanlara baskısı artmaya başlamıştı. Ebu Talib’ten sonra Haşimilerin başına Ebu Leheb geçmişti. Ebu Leheb yeğenini savunmuyor bilakis üzerindeki şiddeti artırıyordu. Sonunda Mekkeliler Hz. Muhammed’i akrabalarından tecrid etmek maksadıyla Beni Haşim koluna siyasi ve ticari boykot uyguladılar. Çok zor durumda olan Hz Muhammed Taif şehrine gitmeye karar verdi. Mekkelilerle ekonomik ve siyasi bağları olan Taif’in ileri gelenleri Hz. Muhammed’i taşıyarak karşıladılar. Hz. Muhammed canını zor kurtararak bir bahçeye sığınmak zorunda kaldı. Biraz nefes aldıktan sonra Hz. Muhammed ellerini kaldırıp bu meşhur dua ile Allah’a yalvarıp yakarmıştır: Ya Rabbi, kuvvet ve kudretim en zayıf haliyle, elimdeki çare ve vasıtaların en basitiyle, insanların gözünde ifade ettiğim en hafif şahsiyetimle senin huzurunda sana yalvarıyorum sana sığınıyorum, Ya Erhamarrahimin ! Sen zulüm altında zayıf düşmüş olanların Rabbi’sin. Sen benim Rabbimsin. Sen beni kimlerin eline bırakıyorsun? Beni sertlik ve haşinlik içinde karşılayan bir yabancıya mı? Yoksa, davamda bana hüküm geçirteceğin bir düşmana mı? Gerçekte benim üzerime çöken bu musibet ve eziyet, şayet senin bana karşı bir gazap ve öfkenden ileri gelmiyorsa, ben buna aldırış etmem ve gönülden tahammül ederim. Fakat senden gelecek bir himaye ve koruma her zaman daha çoktur. Kuvvet ve kudret sendendir.”²

Hz. Muhammed çok cesur bir insandı. Cesaret ve kahramanlık insanlığın en üstün cevheri ve yüce ahlakın temel taşlarından biridir. Hz. Peygamberin hayatına baktığımızda büyük cesarete sahip olduğunu görürüz. Müslümanların savaşmasına izin veren ayet indikten sonra düşmanlarıyla büyük bir mücadeleye girişti. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettiği gün, Kureyş onun başına büyük bir mükafat koymuştu. Bu mükafat yüz deve tutarında idi. Bu haberi alan Şüreka b. Cüşüm rüzgar gibi koşan atına binerek Hz. Peygamber’in peşine düştü. Hz. Peygamber’e ulaştığında ona hamle ederek öldürmek istemişti. Bunu bir kaç kere denemiş fakat hedefine ulaşmamıştı. Şüreka’nın bu saldırıları karşısında Hz. Peygamber dimdik durmuş ve hatta saldırgana acır gözüyle bakmıştır. Çaresiz kalan Şüreka Hz. Peygamberden yazılı eman dileyerek oradan ayrılmak zorunda kalmıştır.³

Bedir savaşının en zor anlarında kendilerinden sayıca fazla ve daha kuvvetli olan müşrik ordusunun karşısında zor durumda olan Müslümanlar Hz. Muhammed’e sığınıyorlardı. Hz. Ali Bedir savaşında düşman saldırıları bütün hızıyla üzerimize geldikçe Hz. Peygamberin yanına sığınıyor O’nu kendimize siper ediyorduk O herkesten daha çok cesurdu ve en ön safta bulunuyordu diyordu.⁴

¹ Hamidullah, I, 87.

² İbn Hişam, 420; Hamidullah, I, 117.

³ Seyyid Süleyman Nedvi, **Hz. Muhammed Hakkında Konferanslar**, Ter: Osman Keskiöğlü, Ankara 1974, 162.

⁴ İbnü'l-Esir, II, 306; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 156.

Huneyn gazvesinde, Hevazin kabilesi tarafından Müslümanlar üzerinde amansız bir ok yağmuru başlayınca İslam ordusunda panik çıktı ve pek çok Müslüman savaş alanından geri çekildi. Fakat Hz. Peygamber yerinden hiç kıvıldamadı dımdık durdu ve katırını dizginleyerek ilerlemeye çalışıyordu. Öyle ki Hz. Abbas (r.a.) Allah Resulü'nün bindiği katırının gemini zor zaptedip O'nun düşman saflarının arasına girmesine mani olmaya çalışıyordu. Hz. Peygamber ise gür sesiyle şu şiir beytini “ Ben nebiyim bunda yalan yok Ben Abdülmuttalib'in torunuyum” diyordu.¹

Hz. Enes diyor ki: “Hz. Peygamber herkesten cesurdu. Bir gün Medine’de “düşman geldi” diye bir yaygara koştular. Medine halkı karşı koymak için harekete geçti. Hz. Peygamber herkesten önce davranıp atının çıplak sırtına binerek etraftaki bölgeleri dolaşarak geri geldi ve “tehlike yok “ diyerek insanları teskin etti”²

Enes b. Malik diyor ki: “ Hz. Peygamber insanların en güzeli en cömerdi en cesur ve yiğidi idi” Hz. Muhammed, on dört yaşında iken amcalarıyla beraber katıldığı savaşlarda ok toplayarak ve ok atarak cesur olduğunu göstermiştir. ³

Affetmek, muktedir halde iken, kötülük veya haksızlık yapma bağışlamaktır. Affetmek hasleti güzel ahlakın ve mürüvvetin en önemli hususiyetidir. Bundan dolayı atalarımız “Bağışlamak mürüvvetin şanıdır” demişlerdir. Bu güzel insani haslet zirve haliyle Hz. Muhammed’te bulunmakta idi. Hudeybiye antlaşmasından bir yıl sonra Hz. Peygamber ve arkadaşları Umre yapmak için Mekke’ye geldiler. Umre esnasındaki davranışları Mekkeliler üzerinde çok etkili oldu. Halid b. el-Velid ve Amr b. el-As gibi Mekke’nin seçkin kişileri Medine’ye gelerek Müslüman oldular. Bu arada Mekkeliler Hudeybiye antlaşmasına aykırı davranışlarda bulundular. Bunun üzerine Hz. Muhammed komutasındaki Müslüman ordu Mekke’yi fethetmek üzere 10 Ramazan 630 da Medine’den hareket etti. Halid b. el-Velid kuvvetine karşı koyan küçük bir gurup dışında herhangi bir silahlı direnişle karşılaşmamıştı.⁴

Müslüman ordusu her taraftan Mekke şehrine girmeye başlayınca şehir tam bir kargaşanın içine girmişti. Şehrin lideri Ebu Süfyan ortadan kaybolmuştu. Şehirde kargaşalığı önlemek ve anarşik olaylara meydan vermeden herkesin can güvenliğini sağlamak amacıyla herkese eman verilmişti. Müslüman münadiler her yerde şunu ilan ediyorlardı: “ Evine kapanan yahut silahlarını bırakan yada Kabe’nin avlusuna sığınan, Ebu Süfyan’ın evine kapanan herkes emniyet içinde olacaktır.” Mekke’nin fethinden sonra Kabe’de eda ettiği namazdan sonra orada toplanmış bulunan düşmanlarına ve eski hemşerilerine dönerek şu soruyu sordu: “ Şimdi benden ne yapmamı bekliyorsunuz?” Onlar ise mahcup bir halde “ Sen soylu bir babanın oğlu ve asil bir kimsesi” dediler. Bunun üzerine kainatın en mürüvvetli insanı Hz. Muhammed “ Bugün artık sizler hiç bir şekilde hakir görülmeyeceksiniz. Haydi şimdi dağılın, hepimiz hür ve serbestsiniz.” dedi. Ebu Süfyan Mekkelî müşriklerin başı idi. Bedir savaşından

¹ İbn Kesir, **el-Bideye Ve’n-Nihaye**, IV, Beyrut 1988, 375.

² Buhari, **Sahih**, X., 470; İmam-ı Kastalani, **İlahi Rahmet Hz. Muhammed**, Mütercim:

Şair Şair Abdülbaki, İstanbul 1984, 344.

³ İbn Hişam, 119, İmam-ı Kastalani, 343.

⁴ et-Taberi, II, 421-478; İbnü'l-Esir, II, 317-324.

itibaren Mekke'nin fethine kadar Müslümanlara karşı yapılan bütün savaşlarda parmağı ve rolü vardı. Mekke fethedileceği sırada Hz. Abbas onu Peygamber efendimizin huzuruna getirince Hz. Muhammed onu güler yüz ve sevgiyle karşıladı. Yaptığı kötülüklerden dolayı Hz. Abbas onu öldürmek isteyince Hz. Muhammed onu affetti hatta ona bir saygınlık verdi.¹ İkrime b. Ebi Cehl babası gibi Hz. Muhammed'in en azılı düşmanlarından birisiydi. Mekke'nin fethinden sonra Yemen'e kaçmıştı. İkrime'nin hanımı Müslüman olmuştu. Sonunda kocasına ikna ederek Müslüman yapmıştı ve onu Peygamber efendimizin huzura getirdi. Hz. Muhammed karşıdan gelen İkrime'yi görür görmez ayağa kalktı ve ona doğru yürüdü ve “ Ey hicret edip giden süvari! Hoş geldin” deyip onu kucakladı.²

Safvan b. Ümeyye Kureys'in zalim ileri gelenlerinden birisiydi. Umeyr b. Vehb adındaki birisine para vererek Peygamber'i öldürmeye ikna etmişti. Mekke fethedilince korktuğu için Cidde'ye kaçtı ve deniz yoluyla Yemen'e gitmeye karar verdi. Bunun üzerine Umeyr b. Vehb Peygamber'in yanına gelerek onun için eman istedi. Hz. Muhammed “ona eman verilmiştir” dedi. Umeyr, Safvan'ın yanına gelip Peygamberin eman verdiğini söyleyince Safvan inanmadı. Ümeyr “ Sen Muhammed'in bağışlayıcılığını ve yumuşak yürekliliğini bilmiyor musun” dedi. Bu söz üzerine Safvan , Umeyr ile birlikte Hz. Peygamberin huzuruna geldi ve “ Umeyr senin benim hakkımda eman verdiğini söylüyor” dedi. Hz. Peygamber doğrudur dedi.³

Hübar b. el-Esved , Hz. Muhammed'in kızı Zeyneb'e çok zulüm yapmış birisiydi. Mekke fethedildikten sonra kaçarak İran'a gitmeyi düşünüyordu. Son anda Resullulaha'nın iyi kalpliliğini bağışlayıcılığını hatırlayarak O'nun yanına gitti ve şunları söyledi: “ Ey Allah'ın Resülü ben kaçarak İran'a gitmek istiyordum. Ama sizin iyiliklerinizi, güzel huyunuzu ve bağışlayıcılığınızı hatırladım. Hakkımda söylenen bütün haberler doğrudur. Cahilliğimi ve kusurlarımı itiraf ediyorum. Şu anda Müslüman olduğumu açıklamaya geldim” Bu sözleri üzerine Hz. Muhammed onu affedip Müslümanlığını kabul etti. Vahşi İslam'ın sağ kolu ve Hz. Muhammed'in en yakın amcası Hz. Hamza'yı şehid etmişti. Vahşi Mekke'de oturuyordu. Mekke fethedildikten sonra Taif'e kaçmıştı. Taif de İslamiyet'in hakimiyetine girince burası da onun için güvenilir yer olmaktan çıkmıştı. Çaresiz kalan Vahşi Peygamber efendimizin affına sığınarak af dilemişti. Resullullah onu affetti. Yalnız ona bir daha gözüme görünme demişti.⁴

Bir Yahudi Kadın Hz. Muhammed'i öldürmek için yemeğine zehir katmıştı. Durum ortaya çıkınca kadını Hz. Peygamberin yanına getirdiler ve öldürelim mi dediler Hz. Peygamber hayır diyerek onu affetti.⁵

Hz. Muhammed çok cömert bir insandı. Cömertlik insanın en çok sevilen bir özelliğidir. Cömertlik ve misafirperverlik bütün toplumlarda beğenilen yüce bir insani

¹ Hamidullah, I, 265-266.

² Müstedrak, III, 241-243.

³ Muhammed b.Salih ed-Dimaşki. **Peygamber Külliyyatı**, Tecüme:

Adem Yerinde, V, İstanbul 2004, 318.

⁴ İbn Hanbel, VI, 199; Hasan İbrahim Hasan, I, 153.

⁵ Buhari, Hibe, 28; Ebu Davud, Diyet, 6.

haslettir. Cenab-ı Hak Kura-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “ Nefislerinin cimriliğinden sakınanlar, malı sevmek ve muhtaçlara vermek hususunda nefislerine aykırı hareket eden kimseler her iki dünyanın mutluluğuna ererler”¹ Hz. Muhammed bir hadisi şerifinde “ Kim Allah’a ve ahiren gününe inanırsa misafirine ikramda bulunsun”² demektedir. Hz. Muhammed çok cömert ve kerem sahibi bir insandı. Hz. Peygamber’den her ne istenmiş ise vermiştir. Bir keresinde kendisine gelen bir kişiye bir sürü koyun bağışlamıştır. O adam kavmine varınca onlara ey kavmim Müslüman olun. Muhammed fakirlikten korkmayan bir kimsenin vermesi gibi veriyor.³ Hz. Ali Hz. Peygamberin özelliklerini anlatırken Efendimiz, insanların en cömerdi en doğru ve gerçek konuşanı idi diyordu.⁴ Bir gün doksan bin akçe getirip hasırın üstüne döktüler. Hz. Muhammed onları dağıtmaya başladı. Hepsini verdikten sonra bir kişi geldi akçe kalmadığı için Resulullah ona “ Git bir yerden istediğini satın al bir yerden akçe gelince borcunu biz ödeyelim” buyurdu. ⁵ Hz. Peygamber mal ve parayı sırf Allah rızası için verirdi. Bazen fakir ve muhtaçlara verir, bazen Allah yolunda cihad edenlere verirdi. Bazen de bir kimsenin gönlünü almak için verirdi.

Kaside- Burde’nin şairi Kaab b. Züheyr Müslüman olmadan önce Hz. Muhammed’i hicvetmişti. Sonra özür dilemek için Resulullah’ın yanına geldiğinde meşhur kasidesini okumuş ve “ Resulullah kendisiyle aydınlanan bir kılıçtır. Peygamber Allah’ın kılıçlarından bir kılıçtır” beytine gelince Resulullah bu beyti çok beğenmiş ve ona hırkasını hediye etmiştir.⁶

Hz. Muhammed son haccında Müslümanlara söylediği veda hutbesinde bütün insanları mürüvvetliğe davet ediyordu. Veda hutbesi iyi ahlakın ve mürüvvetin manifestosu gibiydi. Hz. Muhammed Veda hutbesinde şöyle buyurmaktadır:

“Ey insanlar ! Sözümlü iyi dinleyiniz Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada bir daha buluşmayacağım. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise bu şehriniz Mekke nasıl mübarek bir şehir ise canlarınız mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavülden korunmuştur. Ashabım! Muhakkak Rabbinize kavuşacaksınız. O da sizi yaptıklarınızdan dolayı hesaba çekecektir. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönmeyiniz ve birbirinizin öldürmeyiniz. Bu vasiyetimi, burada bulunanlar bulunmayanlara ulaştırın. Olabilir ki, burada bulunan kimse bunları daha iyi anlayan birisine ulaştırmış olur. Ashabım! Kimin yanında emanet varsa, onu hemen sahibine versin. Biliniz ki, faizin her çeşidi kaldırılmıştır. Allah böyle hükmetmiştir. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib’in oğlu(amcam) Abbas’ın faizidir. Lakin anaparanız size aittir. Ne zulmediniz ne de zulmü kabul ediniz. Ashabım! Dikkat ediniz, Cahiliye’den kalma bütün adetler kaldırılmıştır, ayağımızın altındadır. Cahiliye devrinde

¹ Haşr Suresi, ayet 9.

² Buhari, Edeb, VII, 104.

³ Müslüm, **Sahih**, Kitabu’l-Fazail, 4, 1806; hasan İbrahim Hasan, I, 156.

⁴ İmam-ı Kastalani, , 346.

⁵ Kastalani, 346.

⁶ İbnu’l-Esir, II, 274-276; Ahmed el-İskenderi, **el-Mufasssal Fi Tarihi’l-Edbi’l-Arabi**, 123, Beyrut 1994; Hasan İbrahim Hasan, I, 156.

güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmuttalib’in torunu İyas b. Rabia’nın kan davasıdır. Ey İnsanlar! Muhakkak ki, şeytan şu toprağınızda kendisine tapınmaktan tamamen ümidini kesmiştir. Fakat siz bunun dışında ufak tefek işlerinizde ona uyarsanız, bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınız. Ey İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah’ın emri ile helal ettiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinde hakkı vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız; yatağınızı hiç kimseye çiğnetmemeleri, hoşlanmadığınız kimseleri izniniz olmadıkça evlerinize almamalarıdır. Eğer gelmesine müsaade etmediğiniz bir kimseyi evinize alırlarsa, Allah size, onları yataklarında yalnız bırakmalarınıza ve daha olmazsa, hafifçe dövüp sakındırmanıza izin vermiştir. Kadınların da sizin üzerindeki hakları, meşru örf ve adete göre yiyecek ve giyeceklerini temin etmenizdir. Ey Müminler! Size iki emanet bırakıyorum, onlara sarılıp uyduka, yolunuzu hiç şaşırmasınız. O emanetler, Allah’ın kitabı Kur’n-ı Kerim ve Peygamber’inin (sas) sünnetidir. Müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyniz! Müslüman Müslüman’ın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar kardeşirler. Bir Müslüman’a kardeşinin kanı da, malı da helal olmaz. Fakat malını gönül hoşluğu ile vermiş ise o başkadır. Ey insanlar! Canab-ı Hak her hak sahibine hakkını vermiştir. Mirasçıya vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşğinde doğmuş ise ona aittir. Zina eden kimse için mahrumiyetler vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan köle, Allah’ın, Meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın. Cenab-ı Hakk, bu gibi insanların ne tövbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder. Ey İnsanlar! Rabbiniz birdir. Hepiniz Adem (a.s)’ın çocuklarıdır, Adem (a.s.) ise topraktandır. Arab’ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah’tan korkmadadır. Allah yanında en kıymetli olanınız, ondan en çok korkmanızdır. Azası kesik siyah bir köle, başınıza amir olarak tayin edilse, sizi Allah’ın kitabı ile idare ederse, onu dinleyiniz ve ona itaat ediniz. Suçlu kendi suçundan başkası ile suçlanamaz. Baba, oğlunun suçu üzerine, oğlu da babasının suçu üzerine suçlanamaz. Dikkat ediniz! Şu dört şeyi kesinlikle yapmayacaksınız: Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayınız. Allah’ın haram ve dokunulmaz kıldığı canı , haksız yere öldürmeyeceksiniz. Zina etmeyeceksiniz. Hırsızlık yapmayacaksınız. İnsanlar! Laileha illallah deyinceye kadar onlarla cihad etmek üzere emrolundum. Onlar bunu söyledikleri zaman kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Hesapları ise Allah’a aittir. İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz? Sahabe-i Kiram hep birden şöyle dediler: “ Allah’ın elçiliğini ifa ettiniz, vazifenizi hakkıyla yerine getirdiniz, bize vasiyet ve nasihatte bulundunuz diye şahadet ederiz. Bunun üzerine Resul-u Ekrem şahadet parmağını kaldırdı, sonra cemaatin üzerine çevirip indirdi ve şöyle buyurdu: “ Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab!”¹

¹ İbn Hişam, IV, 275-276; Hakkı Dursun, 542-544.

Sonuç

Mürüvvet, insanlığa uygun şeyleri yapmak, kötülüklerden ve insanı küçük düşüren davranışlardan kaçınmak, dürüst olmak, zor durumda olan insanın yardımına koşmak, galip halde iken düşmanı affetmek, güzel huylu ve şahsiyetli olmak demektir. Mürüvvet her insanda bulunması gereken güzel bir insani haslettir. İnsanların en seçkini ve efendisi olan Hz. Muhammed Mustafa'da bu ulvi haslet en mükemmel şekliyle vardı. Hz. Muhammed peygamber olmadan önceki hayatında bile çok dürüst ve güvenilir, vefalı, iffetli, sadık, cesur, sözünde duran bir insandı. Bundan dolayı Mekke halkı O'na el-Emin (Güvenilir kişi) lakabını vermişti. Daha Peygamber olmadan önce darda kalmışların yada halsizliğe uğramışların hakkını savunmuştur. Allah'ın risaletini insanlara tebliğ etmeye başladığı günden itibaren şiddete ve zulümlere maruz kalmış ama bütün bunlara büyük bir sabırla tahammül etmiştir. Allah'ın dini konusunda hiç kimseye taviz vermemiştir. Bütün güç ve samimiyetiyle davasını savunmuştur. Kendisini öldürmeye kalkışanları, kendisini yurdundan sürenleri bile affetmiştir. Kendisi muzaffer ve güçlü halde iken bile düşmanlarına bu kadar merhametli davranmak mürüvvetin en yüce şeklidir. Hz. Muhammed'in hayatını tetkik ettiğimizde O'nun cesur, adaletli, merhametli, cömert olduğunu görmekteyiz. Bütün bunları söyledikten sonra şunu diyebiliriz bütün bu güzel hasletlere sahip olan Hz. Muhammed dünyanın en mürüvvetli insanıdır.